

Aanbevelingen milieubeweging

Federale verkiezingen mei 2014

Augustus 2013

GREENPEACE

natuurpunt

ROADMAP VAN CRISIS NAAR DUURZAME WELVAART	3
NAAR EEN GROENE FISCALITEIT	5
1 BELASTING OP DE MEEST VERVUILENDE PRODUCTEN EN GEDRAG VERHOGEN.....	5
2 SUBSIDIES VOOR VERVUILEND GEDRAG VERMINDEREN	6
EEN ENERGIEBELEID DAT ANTWOORDT OP DE KLIMAATUITDAGING	7
1 PLANNING EN COÖRDINATIE VAN EEN ENERGIE- EN KLIMAATBELEID, GEÏNTEGREERD OP NATIONAAL NIVEAU.....	7
2 AFSTAPPEN VAN ENERGIEBRONNEN UIT HET VERLEDEN.....	8
3 DE ELEKTRICITEITSVOORZIENING VAN DE TOEKOMST VOORBEREIDEN.....	10
4 DE ONTWIKKELING VAN HERNIEUWBARE ENERGIE ONDERSTEUNEN.....	11
5 NAAR EEN AMBITIEUS EUROPEES ENERGIE- EN KLIMAATBELEID	12
6 INTERNATIONALE KLIMAATONDERHANDELINGEN UNFCCC.....	13
DE ACHTERUITGANG VAN DE BIODIVERSITEIT TEGENGAAN.....	14
1 INTERNALISERING VAN MILIEUKOSTEN ZOWEL OP HET VLAK VAN PRODUCTIE ALS VAN CONSUMPTIE VERSTERKEN.....	14
2 DE ECOLOGISCHE VOETAFDRIJK VAN BELGIË VERMINDEREN.....	15
3 PROACTIEF ZIJN MET BETREKKING TOT DE EXTERNE DIMENSIE VAN HET BIODIVERSITEITBELEID	15
4 BOSBESCHERMING.....	15
5 ANDERE DOMEINEN WAARIN BELGIË OOK ACTIEF MOET ZIJN	16
EEN TRANSVERSAAL PRODUCTBELEID DAT BEANTWOORDT AAN DE MILIEU- EN GEZONDHEIDSUITDAGINGEN.....	18
1 REGELGEVENDE INSTRUMENTEN INVOEREN.....	18
2 HET GEBRUIK VAN CHEMISCHE STOFFEN REGLEMENTEREN	19
3 DE IMPACT VAN VOEDING VERMINDEREN.....	21
4 ECONOMISCHE INSTRUMENTEN INZETTEN VOOR HET PRODUCTBELEID	21
5 GEBRUIK VAN CULTURELE INSTRUMENTEN.....	21
6 DE GEZONDHEID BESCHERMEN DOOR MILIEUBESCHERMING	23
EEN DUURZAAM VERVOERSYSTEEM.....	25
1 EEN BETERE PLANNING OP GEBIED VAN MOBILITEIT	26
2 BETERE REGLEMENTERING	26
3 FISCALE INSTRUMENTEN VOOR EEN DUURZAAM TRANSPORTBELEID.....	27
4 NOODZAAK OM TE INFORMEREN EN TE SENSIBILISEREN.....	29
BESCHERMINGSBELEID VAN DE NOORDZEE.....	30
1 RUIMTELIJKE BESCHERMINGSMAATREGELEN	30
2 PUNTRRESERVATEN ROND DE WRAKKEN AANDUIDEN EN BEHEREN	31
3 SOORTEN BESCHERMEN.....	32
4 GOEDE MILIEUTOESTAND	32
5 INTEGRALE LAND-ZEE VISIE.....	33
NAAR EEN ECHT DUURZAME ONTWIKKELING.....	34
DE TOEGANG TOT HET GERECHT VOOR MILIEUVERENIGINGEN EN BURGERS VERBETEREN	35

Roadmap van crisis naar duurzame welvaart

Moed. Er is moed en durf nodig om in de huidige politieke en economische context beslissingen te nemen die België uit de crisis leiden en de weg tonen naar duurzame welvaart in een leefbaar land.

België komt net zoals de rest van Europa maar heel moeilijk los van het crisisspook. Hoewel de sociale schade in vergelijking met sommige andere landen nog meevalt, is iedereen het erover eens dat de huidige crisis de zwaarste is sinds de Tweede Wereldoorlog. Het wordt ook steeds duidelijker dat we met de klassieke remedies de crisis niet kunnen overwinnen.

Immers, de oorzaken van de crisis zijn te fundamenteel: het economische groeimodel botst op zijn grenzen en vergt een te hoge tol van mens en aarde. De rush naar grondstoffen neemt groteske vormen aan, het massale gebruik van fossiele energiebronnen stuwt de klimaatopwarming naar een 'point of no return' en wereldwijde overconsumptie versnelt de uitputting van de aarde.

Het harde Europese bezuinigingsbeleid zal de welvaart nog dieper wegduwen: een sociaal bloedbad dreigt, het vertrouwen én de levenskwaliteit van de burgers glijden af, de economie blijft lijden onder de vertrouwenscrisis en het milieu wordt aan de kant geschoven. Er groeit een steeds bredere consensus onder economen dat dit beleid níét de weg uit de crisis is. Wat meestal ook groeit onder dit beleid is het democratische deficit bij de bevolking.

Ons land moet de huidige en toekomstige generaties economische perspectieven bieden en voluit kiezen voor relance. De weg naar duurzame welvaart loopt via een rechtvaardige transitie waarbij investeringen die zowel economisch als ecologisch een meerwaarde opleveren de voorrang krijgen. Delen van onze economie en ons energiebeleid die vandaag nog als 'incontournable' worden beschouwd zullen in de nabije toekomst voorbijgestreefd blijken waardoor we het risico lopen de trein te missen. Te lang is een op ecologische principes gestoelde economie als beperkend opgevat, terwijl er steeds meer geslaagde voorbeelden opduiken van ecologische economie. Deze voorbeelden situeren zich vaak in landen die hoog scoren op het vlak van welvaart en levenskwaliteit. Het is dan ook geen beperkend verhaal, maar een verhaal van opportuniteiten, zeker in tijden van crisis.

De samenvallende verkiezingen van mei 2014 vormen op hun beurt dan weer een unieke politieke kans om deze transitie op de rails te zetten.

Concreet kan een duurzame transitie de katalysator zijn van duizenden nieuwe lokale jobs, net zoals het de onderbouw kan leveren voor een heroriëntatie van de publieke sector: een verhoogde inzet op research, eco-innovatie, opleidingen die doorstroom verzekeren naar nieuwe jobs, het uitbouwen van hernieuwbare energie, meer investeringen in openbaar vervoer, renovatie en bouw van degelijke, duurzame en betaalbare huisvesting, een grondige hervorming van productie- en consumptiepatronen enz.

Eén speerpunt uit ons memorandum verlenen we graag een paragraaf: een ambitieuze fiscale hervorming. Die is absoluut nodig, omdat ze sociale en ecologische rechtvaardigheid kan verenigen. Geschraagd op het principe dat de lasten op arbeid dalen en de lasten op milieubelastende activiteiten verzwaart, betekent een radicale fiscale ommekeer een grote stap in de richting van een 'koolstofarme' economie. Alleen zo'n model kan ons en de komende generaties enigszins behoeden voor al te dramatisch klimaatonheil.

De milieubeweging rekent voor al het bovenstaande niet enkel op de politieke moed van de politici, het wil ook zelf constructief bijdragen aan de concrete invulling van de weg uit de crisis naar een duurzame welvaart. Dit memorandum levert de inhoud van deze bijdrage.

Naar een groene fiscaliteit

Fiscaliteit is de hoeksteen van een doeltreffend beleid op het vlak van energie, klimaat en beheer van natuurlijke rijkdommen. Hoewel de Belgische belastingen tot de hoogste van de wereld behoren, maakt de regering weinig gebruik van milieubelastingen (taksen op energie, transport, vervuiling of op het gebruik van natuurlijke rijkdommen). De ontwikkeling van een groene fiscaliteit is een sleutelement voor de vergroening van onze economie. Die moet kaderen in een meer algemene belastinghervorming die de lasten op arbeid verlaagt en de lasten voor vervuilend gedrag verhoogt.

Deze vergroening van de fiscaliteit moet meer zijn dan een loutere mededeling in het regeringsakkoord zoals dat al te vaak het geval was tijdens vorige legislaturen. Het moet een geïntegreerde en geplande belastinghervorming zijn die de milieu-impact maximaliseert en de positieve impact op sociaal en economisch vlak optimaliseert.

De milieubeweging heeft een **dossier opgesteld met 12 kernmaatregelen voor een belastinghervorming**. In deze nota zullen we enkel de maatregelen noemen die prioritair moeten zijn voor de federale regering. We verwijzen naar ons dossier voor een technische uiteenzetting van deze maatregelen. Concreet moet de belastinghervorming werken aan twee pijlers.

1 Belasting op de meest vervuilende producten en gedrag verhogen

- a) De belasting op fossiele brandstoffen verhogen via de invoering van een **energie-klimaattaks** (maatregel 1) en de herziening van het **voordelige accijnzenstelsel voor diesel** (maatregel 7) zijn sleutelementen van een groenere fiscaliteit.
- b) Op het vlak van transport moet de overheid maatregelen invoeren om de financiële aantrekkingskracht van de meest vervuilende transportmiddelen te verminderen. Om het aantal personenwagens in het verkeer niet langer te laten stijgen, pleiten we voor **een verhoging van de verkeersbelasting** (maatregel 6) terwijl een **kilometertaks** (fiche 8) moet aanzetten tot minder verbruik. De aantrekkingskracht van een vliegtuigreis is hoger door de lage kost, die te danken is aan een voordelige fiscaliteit. Een **taks op vliegtuigtickets** (maatregel 9) moet deze situatie gedeeltelijk rechttrekken.
- c) De meest milieuschadelijke producten belasten, moet aanzetten tot minder gebruik. Zo stellen we een **taks op pesticiden** (maatregel 10) voor in ons dossier.
- d) Op het vlak van woningen is een **hervorming van het kadastraal inkomen en van de onroerende voorheffing** (maatregel 11) cruciaal in het kader van een

herziening van ons stedelijk beleid met het oog op een grotere woonconcentratie in stedelijke gebieden.

2 Subsidies voor vervuilend gedrag verminderen

- a) Een **inventaris maken van de subsidies**, toelagen en andere overheidssteun voor producten die vervuilen of vervuilend gedrag bevorderen.
- b) Invoering van een progressief plan voor een "**phasing-out**" van de **subsidies met de grootste impact op het vlak van milieu**. In ons dossier over de groene fiscaliteit, bespreken we twee specifieke sleutelmaatregelen die moeten worden genomen in de volgende legislatuur: het einde van het voordelige belastingstelsel voor bedrijfswagens (maatregel 5) en het einde van de vrijstelling van accijnzen voor biobrandstoffen (maatregel 4).
- c) Een te lage heffing op de **nucleaire rente** betekent ook een onrechtstreekse toelage voor de sector, die moet worden geschrapt via de invoering van een voldoende hoge nucleaire taks (maatregel 3).

Een energiebeleid dat antwoordt op de klimaatuitdaging

1 Planning en coördinatie van een energie- en klimaatbeleid, geïntegreerd op nationaal niveau

De studies "**Naar 100% hernieuwbare energie in België**" en "*Stappenplan voor een koolstofarme samenleving in België -2050*" **tonen aan dat een overgang naar een koolstofarme maatschappij realiseerbaar en wenselijk is.** België moet op die basis een langetermijnstrategie ontwikkelen met tussentijdse doelstellingen voor 2020 en 2030 om te komen tot de doelstelling van 95% minder broeikasgassen tegen 2050.

Wat moet er daarvoor gebeuren?

- a) Een betere **coördinatie van het regionale en federale klimaatbeleid** op korte, middellange en lange termijn is cruciaal. Dit kan door de werking van de coördinatieorganen tussen de regio's en de federale overheid (Nationale Klimaatcommissie; Enover) te verbeteren en hen een betere politieke begeleiding te geven via een frequente organisatie van de Interministeriële Conferentie voor het Leefmilieu (ICL).
- b) De transparantie van de besprekingen op het niveau van de coördinatieorganen, in het bijzonder van de NKC, verbeteren via een jaarlijkse voorstelling van het activiteitenverslag voor een gezamenlijke zitting van de vier parlementen.
- c) Het nationaal adaptatieplan implementeren.
- d) Een **federaal klimaatplan voor 2020 opstellen**, in aanvulling op de regionale plannen, om een optimalisering van de genomen maatregelen te garanderen. Het federaal klimaatplan moet ook de verschillende federale klimaatmaatregelen in het emissiehandelssysteem (ETS) en niet-ETS-sectoren coördineren (accijnzen, bedrijfswagens, investeringen in de spoorwegen, milieumaatregelen voor het luchtvervoer, energie-efficiënte federale gebouwen: zie hoofdstukken fiscaliteit en energie-efficiëntie van deze nota), en deze kaderen in het perspectief van 95% minder uitstoot tegen 2050.
- e) Indien het regionale klimaatbeleid er niet in slaagt de uitstoot voldoende te verminderen mag de federale overheid dit niet compenseren met **de aankoop van koolstofkredieten**. Klimaatbeleid moet zich richten op reducties van broeikasgassen in België. Indien de federale overheid toch beslist om koolstofkredieten aan te kopen moeten deze aankoop onderworpen zijn aan duurzaamheidscriteria, ingevoerd op federaal niveau.

- f) De federale regering moet de opbrengst uit de verkoop van ETS-kredieten integraal gebruiken voor energie- en klimaatbeleid. 50% van de inkomsten moet worden besteed aan internationale klimaatfinanciering. De overblijvende 50% inkomsten moeten worden geïnvesteerd in interne energie- en klimaatmaatregelen, in de eerste plaats in energiebesparing en hernieuwbare energie. Steun aan ondernemingen kan alleen worden overwogen als deze heel gericht is.
- g) **De federale klimaatdiensten moeten over voldoende en duurzame financiering beschikken**, en deze mag niet afhangen van onzekere bronnen van financiering.

2 Afstappen van energiebronnen uit het verleden

De aanwezigheid van niet flexibele productiecapaciteit op het elektriciteitsnetwerk is niet compatibel met de opkomst van een variabele en decentrale elektriciteitsproductie, gebaseerd op hernieuwbare energie. De kerncentrales zijn op het einde van hun levensduur, en niet meer in staat een stabiele bevoorrading te garanderen: dit bleek uit de tijdelijke sluiting van Tihange 2 en Doel 3. De sluiting van Tihange 1 in 2015 moet behouden worden. De investeringen in nucleaire energie moeten bovendien worden stopgezet en alle middelen moeten worden ingezet voor energie-efficiëntie, hernieuwbare energie en de aanpassing van het netwerk.

a. Kernenergie

Wat vraagt de milieubeweging van de federale regering om af te stappen van kernenergie?

1. De beslissing van juni 2012 om de **levensduur van Tihange 1** met tien jaar te verlengen, moet worden herzien. De oorspronkelijke agenda van de kernuitstap moet gevolgd worden: alle reactoren moeten ten laatste na 40 jaar gesloten worden.
2. De regering zet het moratorium op **opwerking van gebruikte kernbrandstof** om in een wet. De gebruikte kernbrandstofelementen die opgeslagen liggen op de site van de kerncentrales van Doel en Tihange, net als de kernbrandstofelementen die in de toekomst nog uit deze kerncentrales zullen komen, moeten definitief als radioactief afval worden gecatalogeerd.
3. De regering moet geactualiseerde **nucleaire nood- en interventieplannen** opstellen die rekening houden met de ervaringen en de lessen van Fukushima. Hierbij moet de totale oppervlakte van het Belgische grondgebied worden ingedeeld als een potentiële nucleaire nood- en interventiezone, waarbij de evacuatie van grote steden als Antwerpen, Namen en Luik gepland, voorbereid en

georganiseerd wordt.

4. Conform de beslissing om uit kernenergie te stappen, moet de regering elke overheidssteun voor de ontwikkeling van een nieuwe generatie kernreactoren stoppen. Het **Myrrha-project** moet dus afgevoerd worden. Het **SCK/CEN** moet zich uitsluitend concentreren op zijn statutaire opdracht van onderzoek en ontwikkeling naar stralingsbescherming, ontmanteling van kerncentrales, sanering van radioactief besmette sites, het zoeken naar oplossingen voor kernafval en maatregelen om de non-proliferatie te bevorderen.
5. De regering voert een nieuwe **nucleaire aansprakelijkheidsregeling** in, waarbij de uitbaters van kerncentrales, samen met de grote toeleveringsbedrijven, onbegrensd aansprakelijk gesteld worden voor de totale kostprijs van een kernramp. Uitbaters en toeleveringsbedrijven moeten zich ook verplicht verzekeren voor de schade van een kernramp.
6. **Nucleaire rente.** In tegenstelling tot wat de federale regering had beloofd in haar algemene beleidsverklaring, werd de nucleaire taks niet "verhoogd". Integendeel, ze is nu gedaald tot 475 miljoen in 2013, wat - gebaseerd op de ramingen van de nucleaire rente door de CREG - ongeveer 1,5 miljard euro winst laat. Die winst zou eigenlijk moeten dienen om de energietransitie te financieren. De volgende regering moet deze taks absoluut optrekken.
7. De kernenergiesector moet aan de overheid de financiële middelen ter beschikking stellen om de **ontmanteling van de kerncentrales** en het langetermijnbeheer van het kernafval te verzekeren. Een orgaan onafhankelijk van kernenergie moet dit geld beheren.
8. De financiële en **juridische aansprakelijkheid** van de kernenergiesector voor het radioactief afval mag niet vervallen. Dit impliceert dat de kernenergiesector niet enkel moet voorzien in de financiering van het gekozen beheersconcept, maar ook in een fonds waarmee:
 9. door toekomstige generaties betere beheersopties kunnen worden uitgewerkt;
 10. in de toekomst, na onvoorziene rampen en indien nodig, remediërende acties kunnen worden gefinancierd.
11. Het **hoogradioactief en langlevend afval** afkomstig van de kerncentrales mag niet volgens een definitief en onomkeerbaar concept geborgen worden. Zolang er geen gegarandeerd veilige oplossing bestaat voor dit zeer toxische afval, dat gedurende vele honderdduizenden jaren gevaarlijk blijft, moet de langetermijnbeheersoptie voor dit kernafval altijd toelaten dat de integriteit van de verpakkingscontainers kan gecontroleerd worden. Het afval moet indien nodig gerecupereerd kunnen worden, om opnieuw te beveiligen of er betere beheersopties op toe te passen.

b. Steenkool

Steenkool moet als "klimaatschadelijke" energiebron worden uitgesloten voor de elektriciteitsproductie in België. De Federale regering moet zich ertoe verbinden om elk verzoek voor de bouw van een steenkoolcentrale op Belgisch grondgebied te weigeren.

c. Gas, overgangsenergie

Gas speelt een specifieke rol in de energietransitie. Binnen een langetermijnvisie moet men nu al een volledige uitfasering voorzien. Op middellange termijn spelen gascentrales echter een rol van overgangsenergie als aanvulling op hernieuwbare energie. Het beleid over gas moet dus kaderen in een middellange termijn perspectief en vooral de gevolgen van "lock-in" vermijden.

1. De bouw van nieuwe, flexibele en doeltreffende **gascentrales** kan. Maar om de bevoorradingszekerheid te garanderen, moet echter in de eerste plaats werk gemaakt worden van energie-efficiëntie, een betere netwerkverbinding met de buurlanden, de opwekking van hernieuwbare energie en vraagbeheer van de elektriciteitsconsumptie.
2. **Capaciteitsvergoedingen** voor nieuwe gascentrales kunnen vermeden worden als alternatieven zoals vraagbeheersing, energie-efficiëntie en interconnectie met de buurlanden optimaal worden benut.

3 De elektriciteitsvoorziening van de toekomst voorbereiden

Energie-efficiëntie, uitbreiding en aanpassing van het elektriciteitsnet en het beheren en sturen van de vraag zijn prioritair om de opkomst van decentrale en flexibele energiebronnen te ondersteunen, en om de visie van quasi 100% hernieuwbare energie in 2050 te realiseren.

a. Investeren in energie-efficiëntie

- i. In het kader van de bevoorradingszekerheid, moet de federale overheid **een geïntegreerd plan voor elektriciteitsbesparing** opstellen. Dit moet gebeuren in overleg met de regio's. Het rapport "[Reducing energy consumption and peak power in Belgium](#)" toont aan dat de vervanging van elektrische huisverwarming, van verlichting in de tertiaire sector en een verbetering van de energie-efficiëntie in de industrie, de elektriciteitsvraag op piekmomenten kan reduceren met 1116 MW.
- ii. Nieuwe federale gebouwen moeten **passief** of heel lage-energiegebouwen zijn. Bovendien moet de federale overheid vanaf 2014 minstens 3% van haar

gebouwen grondig renoveren, zoals bepaald in de nieuwe richtlijn energie-efficiëntie.

b. Beheren en sturen van de vraag

- i. Verschillende instrumenten moeten zorgen voor een afstemming van de elektriciteitsvraag op de piekproductie: gerichte financiering (flexibele tarieven en marktmechanismen), de plaatsing van intelligente meters in bedrijven, versterking van de rol van netbeheerders en informatie- en sensibilisatiecampagnes.
- ii. De **integratie van België** in het regionale elektriciteitsnetwerk moet versneld worden.
- iii. De realisatie van de **investeringsprojecten** (Alegro, Stevin, Nemo...) moeten afgestemd worden op het beleid voor de bevoorradingszekerheid en met projecten in de buurlanden (zoals het project van de gelijkstroomleiding in het westen van Duitsland).
- iv. België moet een grotere politieke integratie ondersteunen, met name binnen het Pentalateraal forum.
- v. Het volgende **ontwikkelingsplan van Elia** moet een integratie voorzien van 65% hernieuwbare elektriciteit in 2030 op Europees niveau.
- vi. **De gegevensinzameling en -uitwisseling** over het elektriciteitsverbruik **tussen de regio's en de federale overheid**, en tussen de verschillende instanties (Elia, CREG, FOD Energie), moet verbeterd worden.

4 De ontwikkeling van hernieuwbare energie ondersteunen

Tegen 2050 moet de energieproductie bijna uitsluitend gebaseerd zijn op hernieuwbare energie. Het is het goedkoopste scenario op lange termijn, het meest gunstige voor de ontwikkeling van de Europese economie en het enig aantrekkelijke scenario dat klimaatchaos kan vermijden. Dit scenario vereist de volgende jaren een zeker investeringsklimaat met overheidssteun voor hernieuwbare energie, via een stabiel mechanisme dat een correcte vergoeding geeft en waarbij buitensporige winsten worden vermeden.

- a. De netbeheerders en de federale regering moeten de prioritaire toegang voor hernieuwbare energie tot het elektriciteitsnet handhaven.
- b. De ontwikkeling van de **tweede concessiezone** voor offshore windenergie op de Noordzee moet worden versneld. De integratie van offshore wind op het

elektriciteitsnet is daarbij cruciaal.

- c. Het engagement van België in het **"north sea grid initiative"** moet versterkt worden om de werkzaamheden te versnellen.
- d. De federale regering moet voldoende **ondersteuning** voor **offshore windenergie** garanderen. Offshore wind zal de volgende jaren nog overheidssteun nodig hebben. De uitfasering van steun moet geleidelijk en gepland gebeuren. Een abrupte afschaffing of wijziging van de ondersteuning moet te allen tijde vermeden worden, dit zou immers de verdere ontwikkeling van offshore wind op de helling zetten.
- e. Alle afnemers die aangesloten zijn op het net moeten op een solidaire en eerlijke manier bijdragen aan de ontwikkeling van hernieuwbare energie.
- f. Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat **hernieuwbare energie de gemiddelde elektriciteitsprijzen doet dalen** via het "merit order effect". De CREG moet een studie uitvoeren om dit effect te onderzoeken. Er moet worden vermeden dat kruissubsidies optreden voor bepaalde energiebronnen, ten voordele van consumenten die (gedeeltelijk) vrijgesteld worden van de heffingen voor hernieuwbare energie.

5 Naar een ambitieus Europees energie- en klimaatbeleid

Een optimale ontwikkeling van de energiebevoorrading gebaseerd op hernieuwbare energie is enkel denkbaar binnen een geïntegreerd Europees klimaat- en energiebeleid, waarvan het doel moet zijn de broeikasgasuitstoot te verminderen in overeenstemming met de aanbevelingen van het IPCC. België moet doorgaan met de integratie in een Europees energiesysteem en elk initiatief daartoe proactief steunen.

- a) Het **pakket energie-klimaat 2020** herzien:
 - i) De lineaire reductiefactor van het ETS aanscherpen, en de uitstootoverschotten die werden verzameld tijdens de eerste twee handelsperiodes annuleren.
 - ii) De niet-ETS doelstelling herzien.
- b) Een energie- en klimaat**pakket voor 2030, met drie bindende doelstellingen (klimaat, hernieuwbare energie, energie-efficiëntie) aannemen**. België moet niet alleen zijn steun bekrachtigen aan de drie doelstellingen, maar zich ook proactief engageren in dit debat dat cruciaal is voor onze energietoekomst.

6 Internationale klimaatonderhandelingen UNFCCC

Het is nog mogelijk om een stijging van de wereldtemperatuur van meer dan 2°C te verhinderen. Dat zal echter, naast acties genomen op nationaal en regionaal niveau, een grotere coördinatie vragen om tot een internationaal klimaatverdrag te komen.

- a) Het UNFCCC proces moet leiden tot **een internationaal klimaatakkoord** in 2015. Ondertussen moeten de ontwikkelde landen, waaronder Europa, hun doelstelling voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen voor 2020 verhogen en hun belofte van financiering concreet maken. Beide voorwaarden zijn essentieel om te vermijden dat de conferentie van Parijs een tweede Kopenhagen wordt.
 - i) België moet opkomen voor een Europese CO₂-reductiedoelstelling van 40% tegen 2020, en een interne CO₂-reductie van 55% tegen 2030.
 - ii) België moet zich proactief blijven engageren in de klimaatonderhandelingen en altijd streven naar: een grotere milieu-integriteit van de akkoorden, klimaatrechtvaardigheid, naleving van de rechten van armere landen die gevoeliger zijn voor klimaatsverandering, en de ontwikkeling van een internationale samenwerking, vooral met de ontwikkelingslanden.
 - iii) België moet zich engageren tot **klimaatfinanciering** voor de periode 2012-2020: die moet additioneel, nieuw en voorspelbaar zijn, Voornamelijk gericht op de meest kwetsbare bevolkingsgroepen van de armste landen ,en gelijk worden verdeeld tussen adaptatie en mitigatie. Het jaarlijkse bedrag van de steun tijdens de periode 2013-2015 moet verdubbelen ten opzichte van het bedrag voorzien voor de periode 2010-2012 (300 miljoen €).
- b) De federale regering moet het behoud van voldoende slagkracht en een hoog expertiseniveau binnen de internationale klimaatonderhandelingen garanderen.

De achteruitgang van de biodiversiteit tegengaan

De achteruitgang van de biodiversiteit is een "stilzwijgende crisis" maar met grote gevolgen. De biodiversiteit en de ecosystemen hebben, naast hun intrinsieke waarde, namelijk ook een waarde voor onze levenskwaliteit, en zelfs voor onze overleving. De ecosystemen bieden namelijk een massa diensten die essentieel zijn voor de mens: bevoorrading van bijvoorbeeld voedsel en water, hun rol in het regelen van het klimaat, ze leveren culturele diensten enz. Deze ecosysteemdiensten hebben geen geldwaarde maar ze zijn zeker niet waardeloos. Economisten hebben berekend dat de achteruitgang van de biodiversiteit en de ecosystemen elk jaar een verlies van 3% van het wereldwijde BBP veroorzaakt¹.

In het Zuiden zijn de ecosysteemdiensten vaak nog meer cruciaal en hangt de bevolking er nog meer rechtstreeks van af dan in de ontwikkelde landen. Het TEEB-rapport toont inderdaad aan dat de waarde van de biodiversiteit en ecosysteemdiensten voor de arme bevolkingsgroepen in ontwikkelingslanden 47 tot 89 % van hun BBP vertegenwoordigt. Het verlies aan biodiversiteit zet de realisatie van de Millenniumdoelstellingen op het spel. Bescherming van de biodiversiteit is dus geen loutere morele en ethische verplichting, ze heeft ook een directe impact op de overleving van de planeet en op de ontwikkeling van miljoenen mensen.

De federale regering moet de biodiversiteit handhaven binnen de Belgische grenzen maar ook in het buitenland, want ons land heeft ook een impact op de biodiversiteit buiten haar grondgebied. En dit in het kader van de Aichi Doelstellingen en van de Europese Biodiversiteitstrategie.

1 Internalisering van milieukosten zowel op het vlak van productie als van consumptie versterken

De milieukosten van de productie en de consumptie moeten worden geïnternaliseerd om de oorzaken van het verlies van de biodiversiteit aan te pakken in plaats van de symptomen. Een verschuiving naar een milieufiscaliteit, die de externe kosten van de economische activiteit internaliseert, zou zowel een bron van inkomsten zijn voor de staat als een aansporing tot positief gedrag. Bovendien is de kost voor het behoud van de biodiversiteit lager dan de kosten verbonden aan haar achteruitgang. Internalisering van de milieukosten alleen volstaat niet om het behoud van de biodiversiteit en haar diensten te garanderen. Deze uitdaging impliceert ook duidelijke politieke stellingen ten voordele van het milieu en de bescherming van de biodiversiteit (normen, statuut en beschermingsgebied...).

1

TEEB (2009). *The Economics of Ecosystems and Biodiversity for national and international Policy Makers*.

2 De ecologische voetafdruk van België verminderen

Er moet een transversaal beleid worden uitgestippeld om de impact van ons verbruik op de biodiversiteit en de ecosystemen te verminderen, specifiek wat betreft de producten met een grote voetafdruk op het milieu, zoals biobrandstoffen, biomassa-energie, landbouw en bosbouw. De voorkeur moet worden gegeven aan een strategie ten voordele van een beleid van "minder (vermindering van de behoeften: lichter dieet, strijd tegen verspilling, vermindering van de verplaatsingsbehoeften...), beter en anders" (hergebruik en recyclage, verschuiving naar het openbaar vervoer, efficiëntie van productie en producten, strijd tegen het maken van producten met een korte levensduur, duurzame productie).

3 Proactief zijn met betrekking tot de externe dimensie van het biodiversiteitbeleid

- a. De dimensie biodiversiteit en ecologie **moet geïntegreerd** zijn in de andere bevoegdheidsdomeinen zoals ontwikkelingssamenwerking.
- b. België moet, binnen de Europese Unie, **het engagement bereikt tijdens de laatste CBD (Conventie voor Biologische Diversiteit) COP steunen** en bijdragen aan een verdubbeling van de financiële middelen voor de biodiversiteit ten voordele van de ontwikkelingslanden tegen 2015.
- c. De Europese of Belgische burgers willen de meest duurzame manier van productie en consumptie. Om die te vrijwaren, moet rekening worden gehouden met de biodiversiteit, zowel in het handelsbeleid van de Europese Unie als in de bilaterale of multinationale onderhandelingen en in de multilaterale akkoorden over economische samenwerking of vrije handel. België moet proberen zijn Europese partners ervan te overtuigen dat de Europese Unie moet zorgen voor milieubescherming in alle stadia van de onderhandelingen en bij het sluiten van commerciële en investeringsakkoorden.

4 Bosbescherming

- a. De Belgische regering moet zorgen voor een goede **toepassing van de EU Houtverordening**, en voldoende middelen voorzien voor opvolging en controles. Daarnaast vragen we aan België om bij de herziening van de verordening in 2015 in de Europese Raad te pleiten voor het aanpakken van de tekortkomingen en achterpoortjes van de huidige wetgeving en de implementatie ervan, zonder de ambitie uit te hollen. Zo moet er onder meer voor gezorgd worden dat alle houtgerelateerde producten die relevant zijn voor de Europese markt onder de EU houtverordening vallen.
- b. België moet actieve steun verlenen aan de verdere participatieve uitwerking van

een integer **Voluntary Partnership Agreement (VPA)** in de Democratische Republiek Congo.

- c. België moet van de bescherming en het duurzaam **beheer van het Congolese regenwoud** ook een belangrijk aandachtspunt maken in het kader van zijn ontwikkelingssamenwerking. Het behoud en duurzaam beheer van het Congolese regenwoud is niet enkel van mondiaal belang in de strijd tegen klimaatverandering en voor het behoud van de biologische diversiteit maar ook omwille van de armoedebestrijding in Congo en de duurzame ontwikkeling van het land.
- d. België moet actief bijdragen aan maatregelen om de **voetafdruk van de Europese consumptie op bossen** wereldwijd te verminderen en aan internationale mechanismen zoals REDD om de ontbossing te stoppen.
- e. België moet de eerste generatie biobrandstoffen van de markt weren en nationale subsidies en accijnsvermindering voor grondgebonden biobrandstoffen elimineren . De steun voor biomassa energie moet afhankelijk gemaakt worden van strikte criteria op het vlak van CO2 reductie (rekening houdend met koolstofschuld) en duurzaamheid.

5 Andere domeinen waarin België ook actief moet zijn

- a) **Verzeker de natuurwaarden in militaire domeinen.** Verschillende militaire domeinen bezitten een hoge tot zeer hoge natuurwaarde en vormen zeer belangrijke schakels in het Europees beschermd Natura 2000-netwerk. De dagdagelijkse praktijk toont aan dat militair gebruik en natuurbehoud in deze gebieden dikwijls perfect verzoenbaar zijn. Zowel verenigingen (bv. Natuurpunt) als de natuuradministraties werken samen met de militaire overheid in meerdere van deze domeinen om deze natuurwaarden te behouden en te versterken. Het is belangrijk om het samengaan van natuur en militair gebruik van deze gebieden en de inspanningen die daartoe al geleverd worden, verder maatschappelijk te valoriseren. Daartoe vragen we om de verenigingen actief te betrekken in de beheercommissies die beslissen over het natuurbeheer in deze gebieden (zoals voorzien in het bestaande protocol in Vlaanderen). Verschillende van de militaire gebieden staan op het punt afgestoten te worden. Het is belangrijk om deze gebieden als grote eenheden natuur te vrijwaren. Daarom moet de overheid prioritair deze eigendommen overdragen aan natuurbeherende instanties en -verenigingen. Natuurpunt is bereid om het bestaande instrumentarium (aankopen en erkenning als natuurreserveaat) daartoe in te zetten.
- b) **CITES**-verdrag: versterk het verbod op handel in bedreigde diersoorten.
- c) **Invasieve** soorten: verbied import en handel en volg dit beter op.
- d) **Bedrijven** en biodiversiteit:

- i) Biodiversiteit & bedrijven-**platform** oprichten voor sectorieel overleg rond het integreren van biodiversiteit in productieprocessen (zoals Business & Biodiversity-platform op EU-niveau);
 - ii) Uitwerken Belgische versie van **Breeam-label** (duurzaamheidslabel) voor bedrijventerreinen en bedrijfsgebouwen in België (bedrijventerrein Blue Gate Antwerp is hier al mee gestart);
 - iii) Integreren van resultaten van federale **studie** rond Biodiversiteit & Bedrijven (studie door Arcadis);
 - iv) Biodiversiteit&bedrijven-**experts** opleiden en inzetten voor begeleiden van bedrijven en bedrijventerreinen rond biodiversiteitsacties.
- e) Educatie en **sensibilisatie**:
- i) Biodiversiteitscursussen aanbieden aan overheden, organisaties en brede publiek via erkende natuureducatieverenigingen.
 - f) Aantrekkelijke film maken over Belgische biodiversiteit zoals de Nederlandse film "De Nieuwe wildernis".
- g) Schadelijke milieu- en biodiversiteits**subsidies** afschaffen.

Een transversaal productbeleid dat beantwoordt aan de milieu- en gezondheidsuitdagingen

1 Regelgevende instrumenten invoeren

De federale regering speelt via het productbeleid een grote rol in het tot stand brengen van een efficiënte economie in termen van het gebruik van rijkdommen (afschaffing, vermindering of vervanging van bepaalde materialen en stoffen, gebruik van gerecycleerde grondstoffen...).

Bestaande initiatieven die de impact van producten willen verminderen van ontwerp tot eindfabricaat moeten voortgezet worden. De focus moet hierbij liggen op dematerialisatie van de consumptie en op zelfvoorziening. De huidige "productbenadering" moet worden gecombineerd met een benadering die vertrekt van "functies" en "te vervullen behoeften" en de manier waarop de producten en diensten kunnen beantwoorden aan die behoeften.

- a) **België moet een actieplan "zelfvoorziening" ontwikkelen** met als doel onze behoeften te vervullen met minder gebruik van rijkdommen en producten, en dat bestudeert hoe uitleendienstes, leasingactiviteiten, enz., kunnen worden gestimuleerd.
- b) **Tijdens de herziening van de Ecodesign richtlijn moet België pleiten voor een ambitieuze uitbreiding van het toepassingsgebied naar de hele levenscyclus van "energie-gerelateerde producten"** en naar andere milieuaspecten van producten in plaats van het loutere energieverbruik (aanwezigheid van chemische stoffen, is het product herbruikbaar, herstelbaar en recycleerbaar, enz.), gecoördineerd met de andere regelgevende instrumenten (type milieulabel). In dat verband moet men ook komen tot de verplichting dat de standaardoptie voor verkoop van toestellen de meest duurzame optie is.
- c) **Stimulerende** maatregelen moeten genomen worden om **de effecten van de ecodesign richtlijn** in België te versterken, via informatiecampagnes over de dynamiek van de ecodesign richtlijn en door te wijzen op de (ecologische en economische) voordelen bij aankoop van de meest performante producten.
- d) Een **reglementair kader opstellen dat de strijd aangaat met geplande overbodigheid van producten**, om het verbruik van rijkdommen te beperken, de afvalberg te verminderen en de consument beter te beschermen. Met name:
 - i) praktijken verbieden die **herstelling van een product** of vervanging van kwetsbare onderdelen, zoals de batterijen, onmogelijk maken.

- ii) de **garantieperiode** van producten uitbreiden tot 10 jaar.
- iii) de **beschikbaarheid** van product-onderdelen voor herstel verplichten gedurende de garantieperiode (5 jaar en 10 jaar).
- e) **Het instrument van de duurzame openbare aanbestedingen** moet uitgebreid worden om 100 % duurzaamheid te bereiken tegen 2017.
- f) **De zichtbaarheid en geloofwaardigheid van producten met het milieulabel** moeten verzekerd worden door ze verder te promoten (communicatieacties, een groter aanbod en meer zichtbaarheid in de winkel), door te pleiten voor de strengste criteria bij de herziening van de verschillende categorieën en door een voordeliger "prijssignaal" te creëren voor deze producten.
- g) **De betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld** bij de verdere uitwerking van normen binnen het NBN moet **financieel ondersteund worden**.
- h) De overheid moet voldoende **mensen en financiële middelen** voorzien om de ontwikkeling van normen te kunnen opvolgen (op Europees en Belgisch niveau) en voor de controle van de markt (op Belgisch niveau).

2 Het gebruik van chemische stoffen reglementeren

We worden elke dag blootgesteld aan tal van chemische stoffen. De evaluatie van de huidige risico's laat niet toe het hoofd te bieden aan de uitdagingen van een continue blootstelling en gemengde effecten. De nieuwe risico's van nanomaterialen en endocriene verstoorders moeten worden aangepakt. Steun aan innovatie moet worden toegekend op basis van een afdoende beoordeling van de behoeften en de bestaande alternatieven, met het oog op de beste aanpak (vervanging van een gevaarlijke stof, wijziging van de processen of sociale veranderingen).

- 1) Een **wettelijk kader moet opgesteld worden om duurzame chemie te definiëren en te promoten** (via een standaardisering die niet alleen de toxicologische en milieu-toxicologische overwegingen omvat maar ook de basismaterialen, verbruik van water en energie, transport, CO₂-uitstoot en afvalproductie) om bij te dragen aan de realisatie van de doelstelling van een niet-toxisch milieu in 2020.
- 2) In het kader van "REACH", moet België meewerken aan **de identificatie van zeer zorgwekkende stoffen** en de Belgische bedrijven steunen bij het vervangen van deze stoffen.
- 3) **De risico's** van blootstelling aan endocriene verstoorders moeten worden

aangepakt:

- i) op Europees niveau moet België pleiten voor een ambitieuze herziening van de strategie voor endocriene verstoorders.
- ii) De overheid moet adequate maatregelen invoeren die het gebruik van endocriene verstoorders verbiedt, hun vervanging bevordert en de ontwikkeling van alternatieve producten/diensten ondersteunt in het belang van de werknemers en de bevolking in het algemeen.

4) De omkadering van **nanomaterialen moet versterkt worden:**

- i) Op Europees niveau moet België pleiten voor de vorming van een specifiek wettelijke kader voor nanomaterialen.
- ii) Het federale register voor de traceerbaarheid van nanomaterialen moet geïmplementeerd.

5) België moet het NAPAN en het **Federaal reductieprogramma voor pesticiden** verder implementeren, door de nadruk te leggen op een vermindering van het gebruik en de risico's van biociden.

- i) **De controles van biociden** op het terrein moeten versterkt worden, zodat producten die niet toegelaten of genotificeerd zijn van de markt gehaald kunnen worden.
- ii) België moet de **toelatingsprocedure opleggen voor biociden** bestemd voor menselijke hygiëne.
- iii) Privépersonen mogen **enkel via een opgeleide verkoper** toegang krijgen tot pesticiden in de winkel.
- iv) Het gamma fytosanitaire producten dat wordt verkocht aan privépersonen, moet beperkt worden tot de producten die niet-toxisch zijn voor de gezondheid en het milieu.
- v) Er moet een verplichte vermelding komen op het etiket van biociden waarin staat dat ze **buiten het bereik van kinderen moeten worden gehouden en dat ze niet mogen worden gebruikt tijdens de zwangerschap**, door vrouwen die borstvoeding geven en in aanwezigheid van jonge kinderen.

3 De impact van voeding verminderen

Voeding zorgt voor een derde van de voetafdruk van de Belgen terwijl het relatieve aandeel in het budget van de Belgische gezinnen slechts 12% is. De milieu-impact heeft te maken met de productie, de bewerking en distributie plus de verspilling, gespreid over de hele voedselketen. Maatregelen die korte ketens, duurzame productie en verwerking bevorderen, zijn essentieel.

- a) **In de catering en bij traiteurs moet lokale, seizoensgebonden voeding die, weinig bewerkt is en afkomstig is van de duurzame of biologische landbouw ondersteund worden.** De aanpassing van infrastructuur en sensibilisering van personeel in de catering en bij traiteurs verdient hierbij speciale aandacht.
- b) Gezondheidsreglementen moeten aangepast worden in functie van de grootte van de infrastructuur, en dit op alle niveaus van de keten (kantine...).
- c) De overheid moet een sectorakkoord sluiten met de distributiesector en de horeca om **het aandeel van lokale, duurzame producten te vergroten.**

4 Economische instrumenten inzetten voor het productbeleid

- a) **Energiebesparende investeringen,** lokale productie van voedingswaren, het gebruik van lokale materialen in de bouw, de lokale productie van elektriciteit, enz. moeten financieel ondersteund worden.
- b) De overheid dient de mogelijkheid te bestuderen om de aankoop van de meest performante producten op het vlak van energieverbruik financieel te ondersteunen.
- c) België moet maatregelen treffen om duurzame lokale productie te stimuleren.
- d) De overheid dient de meerwaarde van een taks op de **overschotten van stikstofhoudende bemesting,** op minerale stikstof, fosfor en kalium te onderzoeken.
- e) De overheid moet duurzame en gezonde voeding goedkoper maken, bijvoorbeeld door een BTW vermindering toe te kennen aan duurzame cateringdiensten.

5 Gebruik van culturele instrumenten

- a) **België moet initiatief nemen om een actieplan "duurzaam verbruik" op te stellen,** met als doel van duurzaam verbruik de sociale norm te maken; **een plan met de volgende elementen:**

- i) steun aan lokale initiatieven, "bottom-up" initiatieven van burgers en bewegingen, en de uitwisseling van ervaringen met deze projecten bevorderen.
- ii) sociale marketing en de groene impulsen (positief duwtje in de rug, sociale druk van vrienden of familie, enz.) stimuleren.
- iii) het implementeren van lokale informatiecampagnes met spelers op het terrein.
- iv) Heroriëntatie van de vorm en inhoud van reclame- en mediasystemen om de ontwikkeling te ondersteunen van een duurzame economie gebaseerd op doelmatigheid en duurzame consumptie.

b) De negatieve impact van reclame op het milieu en op de maatschappij verminderen

- i) Een federale informatiedienst voor reclame moet opgericht worden, die op onafhankelijke wijze controleert en evalueert.
- ii) Reclame voor vervuilende producten en transportdiensten moet verboden worden (met uitzonderingen voor het openbaar vervoer, het vervoer van personen met een beperkte mobiliteit, reclame voor deze producten en diensten die uitsluitend bestemd is voor professionals uit de sector, reclame voor deze producten en diensten op de verkooppunten).
- iii) Reclame voor pesticiden gericht naar privépersonen aan banden leggen.
- iv) Handelsreclame in openbare ruimtes beperken en borden waarvoor elektriciteit nodig is verbieden.
- v) Marketingpraktijken die leiden tot overconsumptie van gevaarlijke producten voor het milieu of de gezondheid tegengaan.
- vi) Communicatie die leidt tot misvattingen bij de consument over wat een "ecologisch" product is, moeten verboden worden ("greenwashing" op het etiket, in de reclame, op internet en op het verkooppunt).

c) **Informatie op het etiket die misleidend is voor de consument**, zoals het groene punt, dient geweerd te worden. Het logo met de plastic soort bijvoorbeeld kan beter worden vervangen door een logo dat aanduidt of de verpakking thuishoort bij het pmd.

d) Bij de herziening van het formaat van het energie-etiket op Europees niveau, **moet België pleiten voor de invoering van een leesbaar en duidelijk**

schema (schaal A-G, opheffing van categorieën waarvoor het product niet verkrijgbaar is op de markt)

6 De gezondheid beschermen door milieubescherming

Volgens de WHO is het milieu verantwoordelijke voor minstens 25% van de ziekten. Een vermindering van de vervuiling en van de blootstelling aan chemische of fysieke elementen in het milieu die nefast zijn voor onze gezondheid, vormt een prioriteit om deze impact te verminderen. Primaire preventie moet het eerste doel zijn en transversaal worden toegepast (en dus niet uitsluitend in beleidsplannen inzake "milieu", maar ook in het plan voeding/gezondheidsprogramma, het kankerprogramma, enz.). Aangezien ze hun publiek goed kennen, moeten de spelers op het terrein voorafgaand betrokken worden bij deze initiatieven.

- a) **De coördinatie en de integratie van beleidsvormen** voor de klimaatuitdagingen, de luchtkwaliteit (binnen en buiten) en het lawaai van transport moeten versterkt worden. In dat verband, moet ervoor gezorgd worden dat de maatregelen voor isolatie van gebouwen gepaard gaan met een verbetering van de kwaliteit van de binnenlucht.
- b) Op Europees niveau moet België pleiten voor **een ambitieuze herziening van de uitstootbeperkingen van luchtvervuilende stoffen**, en de voorkeur geven aan middelen die uitstoot aan de bron beperken.
- c) **De normen** die zorgen voor minder uitstoot van vervuilende stoffen in de binnenlucht door bouwmaterialen, interieurinrichting en meubelen moeten versterkt worden.
- d) **Een A-D etikettering moet ontwikkeld worden voor producten** inzake **interieurinrichting** naargelang de uitstoot van vervuilende stoffen (type VOS) in de binnenlucht.
- e) Elektrogevoeligheid moet erkend worden als milieuziekte, zodat er middelen worden vrijgemaakt voor opvolging en het bieden van levenskwaliteit.
- f) **De toegestane maximumnorm voor de DAS-coëfficiënt** van GSM-toestellen verminderen.
- g) Informatie- en sensibilisatiecampagnes organiseren voor het publiek (en vooral de meest kwetsbare groepen) over de risico's van overmatig gebruik van draadloze technologieën.
- h) Informatiecampagnes organiseren naar jonge vrouwen en toekomstige mama's over hoe **de blootstelling aan endocriene verstoorders verminderd kan worden tijdens de zwangerschap** en de kleutertijd.

- i) Doorgaan met de dynamiek van de **NEHAP** door prioriteit te geven aan de volgende elementen:
- a) Vermindering van de sociale ongelijkheden op het vlak van gezondheid, te wijten aan milieufactoren en bescherming van kwetsbare groepen, vooral kinderen (prioritaire acties inzake luchtvervuiling, transportlawaaï en chemische stoffen).
 - b) Het plan implementeren voor basisopleiding en verdere opleiding van gezondheidsmedewerkers en professionals uit de bouw over gezondheid/milieu-uitdagingen.
 - c) Voortzetting van het project "biomonitoring" van de mens en de implementatie van adequate (informatieve of normatieve) maatregelen als antwoord op de vaststellingen die er uit volgen.

Een duurzaam vervoersysteem

Ons land heeft nood aan een **duurzaam vervoerssysteem**, gedefinieerd door de OESO als 'een systeem dat noch de volksgezondheid noch ecosystemen in gevaar brengt en dat beantwoordt aan de behoeften van bereikbaarheid met een rationeel en toekomstbestendig gebruik van grondstoffen.

De schadelijke milieugevolgen van onze mobiliteit, momenteel in hoge mate afhankelijk van de wagen en de vrachtwagen, zijn talrijk. De impact van de infrastructuur op natuurlijke ecosystemen, afval, uitputting van de natuurlijke rijkdommen en de uitstoot van broeikasgassen zorgen voor een zware milieufactuur van het huidige mobiliteitssysteem. De gevolgen voor de gezondheid (uitstoot van fijn stof en stikstof, lawaai, ongevallen), maar ook voor het landschap en de biodiversiteit (versnippering door infrastructuur) of voor de economie (kost van files), wijzen ook op de dringende noodzaak van verandering.

Er zijn vier grote paden voor politieke actie. Ze werden uitgestippeld door de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) na een systeembenoefening die als model kan dienen. Het gaat, in volgorde van belang, om²:

1. het beheer van de **vraag naar mobiliteit**: de FRDO vindt dat die 'aan de basis moet liggen van een strategie voor duurzame mobiliteit, met als doelstelling de vraag naar mobiliteit te beheersen en de middelen om eraan te voldoen te rationaliseren, door een regeling van de individuele behoeften aan te moedigen';
2. een verbeterd **aanbod van alternatieven voor** weg- en luchtvervoer door een verschuiving van middelen aan te moedigen;
3. **technologische innovaties** voor alle transportmiddelen: verbetering van de energie-efficiëntie, vermindering van specifieke emissies, ...;
4. **sensibilisering** van de bevolking en van de socio-economische spelers voor een groter bewustzijn van de impact die keuzes inzake mobiliteit kunnen hebben.

De overheid heeft verschillende soorten instrumenten om de maatregelen te implementeren die nodig zijn voor een heroriëntering van ons mobiliteitssysteem. Het gaat om: (a) **planning**, (b) **normen** en reglementering, (c) **fiscaliteit** en (d) **informatie** en sensibilisatie.

²

1 Een beter planning op gebied van mobiliteit

Al in 2004 constateerde de FRDO in haar *Kaderadvies voor een mobiliteit die compatibel is met duurzame ontwikkeling* dat er op Belgisch nationaal niveau geen vooruitziende politieke visie is op de mobiliteit van de volgende decennia. De overheid blijkt het bestaande model slechts aan te willen vullen met bepaalde corrigerende maatregelen. Er dienen zich nochtans in de komende decennia twee grote uitdagingen aan: een schaarste van fossiele brandstoffen en de gevolgen van klimaatverandering. Beleidsmakers lijken deze beide uitdagingen te onderschatten. Zonder structureel beleid zal de uitstoot van broeikasgassen alleen maar verder stijgen.

De federale regering moet daarom:

- a) Een ambitieus plan voor duurzame mobiliteit realiseren. Een nationaal plan met geïntegreerd beleid tussen de verschillende bevoegdheidsniveaus zou deze leemte opvullen. Het plan moet een streefdoel, de overgangsfasen en concrete maatregelen voor de verschillende sectoren (transportbeleid, overheidsbedrijven, fiscaliteit, enz.) bepalen.
- b) Een optimale financiering van de spoorwegen garanderen. De capaciteit van het netwerk en het rollend materieel moet gevrijwaard blijven, onder andere via aanpassingen van het meerjarig investeringsplan (MIP) van de NMBS-groep. De garantie van een optimaal evenwicht tussen infrastructuur en uitbating is nodig: investeringen in infrastructuur om te voldoen aan een toenemende vraag op piekuren mogen niet leiden tot een vermindering van de exploitatie. Een betere exploitatie van de bestaande infrastructuur biedt vaak een betere kosten-batenverhouding en voordelen op langere termijn. Er moet een ambitieus "vervoerplan" (bepaling van het aanbod) worden opgesteld als leidraad voor de prioritaire investeringen op het vlak van spoorwegen.

2 Betere reglementering

De federale regering moet:

1. Het **gebruik van eerste generatie biobrandstoffen beperken**. Deze brandstoffen concurreren met voeding omdat ze geproduceerd worden op dezelfde landbouwgrond (ook brandstoffen die niet rechtstreeks afkomstig zijn van de verwerking van voedselplanten, zoals miscanthus of populier). Een beperking van het gebruik van agrobrandstoffen kan gebeuren door de bijmeng-percentages te begrenzen.
2. Op **Europees niveau pleiten voor meer ambitieuze normen**. Europa bepaalt de meeste kenmerken van voertuigen en mobiliteitssystemen. De federale regering kan een belangrijke rol spelen om ambitieuze beleidsvormen te verdedigen, samen met andere landen die minder onderhevig zijn aan wat de

auto-industrie dicteert. Nodige beleidsmaatregelen zijn onder andere de verplichting om voertuigen uit te rusten met een snelheidsbegrenzer (eerst de lichte nutsvoertuigen, dan de auto's), het verlagen van de Euro-uitstootnormen (met betrekking tot lokaal vervuilende stoffen), de versnelde invoering van de nieuwe *World Light Duty Vehicles Test* (WLTC) en de verbetering van de veiligheid en de energie-efficiëntie van vrachtwagens door het concept van smart truck toe te passen.

3. Autofabrikanten verplichten de **batterijen van elektrische wagens** terug te nemen en te recyclen. De volumineuze batterijen die nodig zijn om elektrische wagens een autonomie van meer dan 100 km te garanderen, vormen één van de zwakke punten van deze voertuigen. Aan de ene kant leggen deze batterijen een grote druk op sommige natuurlijke rijkdommen zoals lithium (en bevorderen zo de uitbuiting ervan, ongeacht de sociale en ecologische omstandigheden), aan de andere kant produceren ze grote hoeveelheden – toxisch – afval . Een verplichte terugname van de batterijen door de fabrikant zou de ontwikkeling van recycleketens kunnen afdwingen.
4. Het gebruik van **hernieuwbare elektriciteit voor het treinverkeer stimuleren**. Daarnaast zijn er andere maatregelen nodig om de voetafdruk van het openbaar vervoer te verminderen, zoals het invoeren van een systeem van energierecuperatie bij het remmen.

3 Fiscale instrumenten voor een duurzaam transportbeleid

Fiscaliteit vormt een van de grote pijlers op het vlak van mobiliteit. Sommige punten die worden besproken in dit gedeelte, komen meer uitgebreid aan bod in het dossier groene fiscaliteit, opgesteld door de milieubeweging en bijgevoegd bij deze verkiezingsnota.

- a) De **accijnzen van diesel afstemmen op die van benzine**. In haar "Kyoto-Transport Plan" van juli 2007 bepaalde de FOD Mobiliteit en Vervoer dat een afstemming van de accijnzen voor diesel op die van benzine (afstemming in te voeren over een periode van tien jaar) de maatregel is met het hoogste potentieel voor een vermindering van de CO₂-uitstoot in de transportsector. Een dergelijke maatregel zou op termijn ook het voordeel bieden het wagenpark weer in evenwicht te brengen en zo de uitstoot van sommige lokale vervuilende stoffen te verminderen (fijn stof en stikstof).
- b) Een einde maken aan het **voordelige belastingstelsel voor bedrijfswagens**. De OESO en de Europese Commissie hebben erop gewezen dat het belastingstelsel voor bedrijfswagens in België één van de meest voordelige is, wat leidt tot een overconsumptie van mobiliteit. Twee maatregelen zijn prioritair:
- c) enerzijds een herziening van de berekening van het voordeel van alle aard (VAA)

voor een betere benadering van het echte voordeel van een wagen, ter beschikking gesteld door de werkgever.

- d) anderzijds de afschaffing van het tankkaartensysteem, waarmee de werkgever een beperkte of vaak onbeperkte hoeveelheid brandstof cadeau doet aan de werknemer.
- e) De **fiscale aftrekbaarheid van woon/werkverplaatsingen met de wagen** geleidelijk afschaffen. Woon/werkverplaatsingen die gebeuren met de fiets (typisch voor korte afstanden) dragen bij tot een kleinere voetafdruk van het vervoer. De aftrekbaarheid van trajecten met het openbaar vervoer wil aansporen tot een betere locatiekeuze van werknemers (in de buurt van openbaar vervoerknooppunten). De aftrekbaarheid van trajecten met de wagen bevordert echter een grotere afstand van de woonplaats en versterkt dit typisch Belgische fenomeen van lange woon/werktrajecten.
- f) **Een specifieke belasting voorzien op elektriciteit, verbruikt door elektrische wagens** (accijnzen). Hoewel het gaat om eenzelfde product, zijn de accijnzen heel verschillend naargelang de stookolie gebruikt wordt voor mobiliteitsdoeleinden (diesel) of verwarming, (427,69 euro voor 1000 liter tegenover 17,10 op één januari 2013). Het zou goed zijn ook een accijnzensysteem in te voeren voor elektriciteit, gebruikt voor mobiliteitsdoeleinden. Dit om te vermijden dat de opmars van elektrische voertuigen leidt tot een overconsumptie van mobiliteit, waarvan de maatschappelijke gevolgen zwaar zouden zijn (energieverbruik, verkeersveiligheid, files op de weg, ...).
- g) **Kerosine belasten voor binnenvluchten**. Elk jaar worden er verschillende binnenvluchten (of vlooiensprongen) gemaakt in België: het verbod dat werd ingevoerd op Waals niveau is nooit op nationaal niveau uitgebreid. Kerosinebelasting voor binnenvluchten zou een eerste stap zijn om paal en perk te stellen aan deze praktijken met een waanzinnig hoge milieukost.
- h) **Een taks op vliegtuigtickets invoeren**. Het klopt niet – vooral in tijden van besparing – dat het enige verkochte verbruiksartikel in Europa waarop geen BTW wordt geheven, een vliegtuigticket of cruise is. Dit creëert trouwens een concurrentievervalsing tegenover andere vervoermiddelen: in België geldt een BTW van 6% op trein- en bustickets voor internationale reizen. Er is echter op Europees niveau een trendbreuk ingezet: in 2011 hadden de (forfaitaire) taksen op vliegtuigtickets, toegepast door vijf Europese landen (Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk, Ierland, Verenigd Koninkrijk) al betrekking op ongeveer 60% van de markt van vluchten buiten de Europese landen. Bij gebrek aan een wettelijk Europees kader moet België deze groep van landen, die een systeem van forfaitaire belasting (in functie van de afstand van de vluchten) toepassen, vervoegen.
- i) De **vrijstelling van belasting voor agrobrandstoffen afschaffen**. Het huidige

systeem waarin een verhoging van accijnzen op diesel en benzine toelaat de agrobrandstoffen fiscaal te ondersteunen (vrijstelling van belasting), vormt een subsidie die nadelig is voor het milieu. De 200 miljoen euro die elk jaar wordt vrijgemaakt voor dit mechanisme zou nuttiger geïnvesteerd kunnen worden in andere beleidsvormen, namelijk in maatregelen met het oog op: (1) beheersing van de vraag naar vervoer en (2) verschuiving naar de minst vervuilende en meest efficiënte vervoermiddelen (trein, bus, fiets, carpooling, enz.).

4 Noodzaak om te informeren en te sensibiliseren

België moet de **mythe van "mirakeloplossing" van de elektrische wagen bij het grote publiek ontkrachten**. Weliswaar beperkt een elektrische wagen tijdens het gebruik de uitstoot van lokaal vervuilende stoffen en CO₂, alsmede lawaaihinder (beneden een snelheid van 50 km/u), maar een groot aantal nadelen die inherent zijn aan een mobiliteitssysteem gericht op het gebruik van de individuele wagens, blijven echter bestaan. Denk hierbij aan ongevallen, verbruik van grondstoffen, productie van afval, inname van openbare ruimte en files. Elektrische mobiliteit heeft pas zin in bij een volledige herziening van het mobiliteitssysteem gericht op kleinere voertuigen, gedeelde voertuigen en meer gebruik van openbaar vervoer.

Beschermingsbeleid van de Noordzee

De Noordzee is een zeer intensief geëxploiteerde zee met activiteiten zoals visserij, scheepvaart en zandwinning. Dezelfde Noordzee is echter ook een belangrijk marien ecosysteem. Vissen, zeevogels en zeezoogdieren gebruiken er verschillende gebieden als rust, foerageer, broed en/of paaiplaatsen. **Hoe kunnen we deze rijke Noordzeebiodiversiteit beschermen zodat de typische soorten, habitats en ecologische processen optimaal kunnen floreren en functioneren?**

1 Ruimtelijke beschermingsmaatregelen

België moet **Natura 2000 gebieden effectief beschermen met concrete beheerplannen**. Hoewel België een Natura 2000 gebied op zee bij Europa heeft aangemeld omwille van zijn waardevolle ondiepe zandbanken, riffen met grindbedden en schelpkokerwormen, werd deze aanmelding tot nu toe niet omgezet in concrete maatregelen. Om de Natura 2000 volledig en effectief te beschermen is het nodig om:

- a) **De aanmelding** van de gebieden af te werken en:
 - i. de Europese aanmelding van de Vlakte van de Raan op te nemen in de Belgische wetgeving en kaarten,
 - ii. de nieuwe rifvormende organismen aan de Baai van Heist aan te melden.

- b) Een goede communicatiecampagne over de natuurwaarde van de gebieden op te zetten.

- c) Een proces van **comanagement** te ontwikkelen waarbij de instandhoudingsmaatregelen voor alle aangemelde gebieden vertaald worden in een concreet **beheerplan op basis van de beschermde habitats. Dit beheerplan kan een zonering bevatten** waarbij de meest kwetsbare zones ingesteld worden als *no-go zone*, een zone vrij van activiteiten. Deze *no-go* zones kunnen ook dienen als broedplaats voor het herstel van de visbestanden. Daarnaast kunnen er bepaalde zones zijn voor **low impact fisheries**. Een **impactanalyse** kan duidelijkheid scheppen over de keuze van de 'no-go' en 'low impact zones'.

- d) **Uitvoering** en **monitoring** van bovenstaand beheerplan te realiseren in samenwerking met de gebruikers

- e) **Controle en handhaving** van de mariene beschermde gebieden uit te voeren.

2 Puntreservaten rond de wrakken aanduiden en beheren

Wrakken vormen gebieden met een andere en hogere biodiversiteit en zijn kraamkamers voor bepaalde vissoorten zoals de kabeljauw. Daarom dient minstens een kwart van de wrakken aangeduid te worden als **puntreservaat**. Hierbij letten we zowel op de historische waarde van het wrak als op de waarde van de natuur die zich om het wrak ontwikkeld heeft. Bij de opmaak en de uitvoering van een globaal beheerplan is samenwerking met diverse gebruikers, zoals de duikers, van belang voor goede controle, het verwijderen van afval en monitoring.

België moet:

- a) **Bufferzones aanwijzen.** Rond de beschermde Natura 2000 zones kunnen bufferzones ingesteld worden waar de bescherming minder strikt is dan in het Natura 2000 gebied, maar waar wel *best practices* en selectievere vistechnieken aangemoedigd worden.
- b) **Paaiplaatsen tijdelijk sluiten.** Om visbestanden te herstellen (tegen 2015 indien mogelijk en tegen 2020 ten laatste), zoals voorgeschreven door het nieuwe Europese Visserijbeleid, kan het nodig zijn om tijdelijk paaiplaatsen van vissen te beschermen.
- c) De natuur in **windmolenparkzones** zich laten herstellen. Windmolenparkzones zijn op dit moment onze enige reservaten op zee omdat er omwille van veiligheidsredenen geen andere activiteiten mogen plaatsvinden. Uit onderzoek blijkt dat zich daar een nieuwe interessante biotoop aan het ontwikkelen is en dat de zone nu ook als paaiplaats gebruikt wordt. Vanuit natuur(herstel) oogpunt is het aan te bevelen deze 'nieuwe natuur' ontwikkeling te laten gebeuren, te monitoren en enkel activiteiten toe te staan die met deze natuur en de veiligheid verzoenbaar zijn.
- d) Een ecologische **coherent netwerk van beschermde gebieden ontwikkelen.** Mariene reservaten fungeren niet als ecologische eilanden: er is een netwerk en verbinding nodig tussen de reservaten. Zowel OSPAR als de *Kaderrichtlijn Mariene strategie* hebben een bredere visie op marien beschermde gebieden dan de Habitat- en Vogelrichtlijn (Natura 2000) gebieden. OSPAR beoogt een ecologisch coherent *netwerk* van goed beheerde marien beschermde gebieden. Deze netwerken zijn uitermate belangrijk om de gebieden en cyclussen voor mobiele soorten zoals bepaalde vogels, zeezoogdieren en (kraakbeen)vissen veilig te stellen. De MSDF vereist ook een netwerk van marien beschermde gebieden, met het oog op het bereiken van de Goede Milieutoestand, wat nog verder gaat dan soorten en habitats beschermen. (zie hieronder).

3 Soorten beschermen

De bruinvis, zee-engel en albatros hebben ten minste één zaak gemeenschappelijk: ze houden geen rekening met de aangeduide mariene zones. Soortbescherming biedt een oplossing voor deze mobiele soorten, zoals:

- a) Een aantal **zeezoogdieren**. Een aantal zeezoogdieren, zoals de bruinvis, geniet een **strikte bescherming onder de habitatrichtlijn**. Om deze bescherming effectief te maken is een dringend **soort beschermingsplan** nodig. Daarbij is het belangrijk om te zorgen dat de bijvangst in de recreatieve visserij op onze stranden gestopt wordt.

- b) Kritiek bedreigde mariene soorten zoals een aantal haaien en roggen. Wereldwijd hebben deze kraakbeenvissen het zeer moeilijk om zich te handhaven in steeds intensiever beviste zeeën. Een aantal soorten roggen en haaien kwamen in het verleden algemeen voor in Belgische wateren: stekelrog *Raja clavata*, gladde rog *Raja montagui*, vleet *Dipturus intermedius*, pijlstaartrog *Dasyatis pastinaca*, hondshaai *Scyliorhinus canicula*, gladde haai *Mustelus mustelus*, doornhaai *Squalus acanthias* en zee-engel *Squatina squatina*. Sommige van deze soorten (zoals de stekelrog) zijn zeldzamer geworden. Andere soorten zijn uitgestorven in onze wateren, en zelfs in de hele Noordzee (bijvoorbeeld zee-engel en vleet).

- c) Zeevogels. Europa keurde in 2013 een Actieplan voor zeevogels goed. Het plan heeft als doel om bijvangst van zeevogels zoveel mogelijk te stoppen. De vogelrichtlijngebieden vertegenwoordigen sleutelgebieden voor de bescherming van zeevogels en het Actieplan bepaalt dat visserij in deze gebieden enkel toegestaan kan worden, mits er zeevogelvriendelijk vismateriaal gebruikt wordt. De bepalingen van het actieplan moeten nu opgenomen worden in andere relevante wetgevingen

4 Goede milieutoestand

De Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRMS) is een van de belangrijkste wettelijke instrumenten voor de bescherming van het mariene milieu. Het doel van de KRMS is om tegen 2020 tot een „Goede Milieutoestand“ (GMT) in het mariene milieu te komen. Deze GMT is opgebouwd uit een aantal beschrijvende elementen zoals biodiversiteit, voedselketens en integriteit van de zeebodem, de door menselijke activiteiten geïntroduceerde niet-inheemse soorten, de commercieel geëxploiteerde soorten vis en schaal- en schelpdieren, hydrografische eigenschappen, de eutrofiëring, de algemene verontreiniging en de verontreinigingen in door de mens geconsumeerde vissoorten, zwerfvuil op zee en onderwatergeluid. Om de vastgestelde milieudoelen voor deze elementen te behalen, zal België nauwe met de buurlanden moeten samenwerken.

5 Integrale land-zee visie

Door de bevoegdheidsversnippering was het tot nu toe moeilijk om een coherente land-zee visie te ontwikkelen. Toch zal dit nodig zijn **om op een efficiënte manier te kunnen omgaan met klimaatverandering**. Het klimaat verandert en extreme weersomstandigheden nemen toe. De zeespiegel stijgt ook bij ons. Tegen 2100 zal het zeepil tussen de 14 en 93 cm hoger zijn en onze 67 kilometer kustlijn is niet overal even robuust en veerkrachtig. De zwakke schakels zijn die plaatsen waar de natuur verdwenen is. De milieubeweging ziet de oplossing in het werken met natuurlijke klimaatbuffers, oftewel *ecosystem based adaptation*: het gebruik van biodiversiteit en ecosysteemdiensten om mens en maatschappij te helpen aanpassen aan de onvermijdbare gevolgen van klimaatverandering. Dit omvat het duurzaam beheer, behoud en herstel van die ecosystemen die essentiële diensten leveren.

De natuurlijke dynamiek van stromingen en sedimenten vormen de basis van het kuststelsel. Die processen kunnen helpen om onze kust te beschermen tegen de effecten van klimaatverandering. Een goed inzicht in de werking van dit stelsel moet dan ook de basis vormen van elke duurzame toekomstvisie. Vanuit een brede geïntegreerde land-zee visie op de werking van ons ecosysteem kan creatief gezocht worden naar maatregelen die inspelen op natuurlijke dynamiek in het stelsel. Een ecosysteemvisie biedt ook een toetsingskader voor toekomstige maatregelen, zodat ongewenste effecten vermeden kunnen worden. Daarnaast kan maximaal gezocht worden naar synergieën met natuurlijke processen. Daarom vraagt Natuurpunt al jaren om het Kappaplan, één geïntegreerd plan dat klimaatadaptatie voor onze kust uitwerkt, naar het voorbeeld van Nederlandse Deltaplan of het Vlaamse Sigmaplan. Veiligheid, natuur en levenskwaliteit voor de kustbewoners kunnen perfect samengaan.

Deze geïntegreerde visie past ook binnen de **nieuwe Europese verordening voor ruimtelijke ordening op zee en geïntegreerd kustzonebeheer**, die coördinatie en integratie vraagt om de plannen en strategieën om de land-zee connectiviteit te verzekeren.

Integrale land-zee reservaten aan de Baai van Heist, het Zwin en de Westhoek passen ook binnen deze integrale land- zeevisie.

Naar een echt duurzame ontwikkeling

Duurzame ontwikkeling als transversaal leidend principe voor de verschillende federale beleidsdomeinen zit in zwaar weer. Hoewel er tijdens de voorbije legislatuur in uitvoering van de wet op de Duurzame Ontwikkeling een lange termijnvisie inzake duurzame ontwikkeling werd geformuleerd, **liet zich dat niet voelen in de implementatie**. Integendeel zelfs. Het federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2009-2012, dat afliep tijdens deze legislatuur, kreeg geen opvolging. Een aantal van de instituties die duurzame ontwikkeling op de agenda van de federale beleidsmakers moeten plaatsen, kwamen verzwakt uit deze legislatuur, geconfronteerd met een breed verspreide politieke desinteresse. **De PODDO werd zonder veel motivatie of voorafgaande evaluatie geconfronteerd** met het voornemen van haar voorgedijminister om haar onder te brengen bij de FOD Financiën. De Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling moest na jaren van immobiliteit, tijdens deze legislatuur eindelijk een grondige hervorming ondergaan. De Raad staat echter ver af van een relance.

In tijden van crisis heeft deze regering duurzame ontwikkeling duidelijk aan de kant geschoven als leidraad. Nadruk lag op maatregelen die focussen op korte termijn besparingen. Voor investeringen op de langere termijn, laat staan met voor sociaal en ecologisch evenwicht, is er weinig plaats. Terwijl net dat de recepten zijn om een crisis te boven te komen.

- a) De milieubeweging pleit voor een **hernieuwde interesse in en politieke ondersteuning van de FRDO**, wat moet leiden tot een stabiele werking en een evenwichtige relatie en taakverdeling met de andere adviesorganen.
- b) De milieubeweging pleit tevens voor de ontwikkeling van een set geschikte instrumenten binnen de federale overheidsdiensten om duurzame ontwikkeling te integreren in alle beleidsdomeinen.
- c) De overheveling van de PODDO naar een andere overheidsdienst op zich zal daar op het eerste zicht weinig toe bijdragen.

De toegang tot het gerecht voor milieuverenigingen en burgers verbeteren

In het Belgische rechtssysteem wordt de toegang tot justitie nog regelmatig geweigerd aan milieuverenigingen en burgers die het milieubelang in het gerecht willen verdedigen. De weerhouden criteria om de al dan niet ontvankelijkheid van een actie of van een rechtsmiddel te beoordelen, kunnen ook anders worden geïnterpreteerd afhankelijk van de rechter. Sommige problemen in termen van effectiviteit van rechtsmiddelen moeten trouwens ook aan de orde worden gesteld.

Dit systeem druist in tegen de internationale bepalingen terzake, namelijk de Conventie van Aarhus.

De milieuverenigingen vragen het nodige om ervoor te zorgen dat het toegangsrecht tot justitie op het vak van milieu eindelijk beantwoordt aan de bepalingen en aan de doelstellingen van de Conventie van Aarhus, ondertekend door België in 2003.